

ARM VLAANDEREN, titel van verscheidene publikaties die een rol hebben gespeeld in de sociale en geestelijke bewustwording van de Vlamingen en die spreekwoordelijk is geworden.

ARM VLAANDEREN

TEIRLINCK-STIJNS

EERSTE DEEL

ROESELARE,
DE SEYN VERHOUGSTRAETE
UITGEVER.
1884.

AUG. DE WINNE

DOOR

Arm Vlaanderen

MET

Een brief van ED. ANSEELE,

EN

een Aanhangsel van K. BEERBLOCK

Platen naar lichtteekeningen van M. LEFÉBURE

GENT
Samenwerkende "Volksdrukkerij", Hoogpoort, 29

1903

UITGAVE VAN HET
KATHOLIEK VLAAMSCH SECRETARIAAT
Montignystraat, 72, Antwerpen.

Dr D. A. STRACKE S. J.

ARM VLAANDEREN.

BOEKHANDEL « ONS VOLK »
Montignystraat, 74, Antwerpen.

1914

Het eerste werk dat Arm Vlaanderen tot een begrip heeft gemaakt, is een tweedelige roman onder die titel, geschreven door twee leraren: Reimond Stijns en zijn zwager Isidoor Teirlinck. Stijns is bekend als een der eerste realistische Vlaamse auteurs van de 19de eeuw. Teirlinck, de vader van Herman, verwierf naam door zijn volkskundige studies. De roman van Stijns en Teirlinck verscheen in 1884 bij De Seyn-Verhougstraete in Roeselare en beleefde meer dan één druk. In 1891 werd hij voor het liberale Willemsfonds heruitgegeven door de Boekhandel J. Vuylsteke in Gent. Literair gezien is het een produkt van de overgang van Conscience-achtige verhaaltrant naar het naturalisme. Het boek werd geïnspireerd door de schoolstrijd, die van 1879 tot '84 tussen katholieken en liberalen woedde.

Het eerste deel verhaalt hoe de begaafde zoon van een arme dorpssmid tot onderwijzer wordt opgeleid in een door geestelijken bestuurde kweekschool, waar obscurantisme hoogtij viert. Niet pedagogische en verstandelijke ontwikkeling tellen er mee, maar de slaafse onderwerping aan een bekrompen en tiranniek gezag. In het tweede deel van de roman volgt de hoofdfiguur de oude dorpsonderwijzer op. Hij tracht zijn streekgenoten geestelijk op te beuren en ze de weg te wijzen naar een wat beter materieel bestaan. Eerst is hij populair, maar spoedig ondervindt hij zowel de tegenkanting van de Franstalige baron, in wiens greep de streek zich bevindt, als die van een jonge onderpastoor, die de verdraagzame oude verdringt en die de meestal onwetende en soms baatzuchtige parochianen tot fanatisme drijft. De onderwijzer tracht te weerstaan, maar er wordt een tegen-school opgericht en de overmacht is zo groot, dat hij het uiteindelijk moet opgeven. Eenzaam en alleen verlaat hij de streek. Door dit alles heen is het verhaal van een moordaanslag geweven, waarvan de dader nooit werd ontdekt, dader die een der „weldoeners” van de Kerk en haar school wordt. Er is ook een liefdesidylle, die ongelukkig verloopt, doordat het meisje zich niet met een „school zonder God” kan of mag verbinden. De roman, die verscheen in het jaar dat de katholieken de schoolstrijd wonnen, eindigt als de onderwijzer,

bij zijn vertrek, nog eens omkijkt en de streek en haar toekomst onder de groeiende klerikale macht overschouwt: „Arm Vlaanderen! hoe diep zinkt ge!... Vrij en machtig waart ge vroeger, koningen deedt ge beven; nu ligt ge zwak en uitgeput, als een ander Ierland, en de hand van de eeuwige vijand dwingt u, gedwee, het eens zo fiere hoofd te buigen. Dweepzucht voert de scepter; ontvolking en ellende zijn uw aandeel, arm, arm Vlaanderen!...”

De thesis van de breedvoerige, vaak in schrille kleuren geschreven roman is dus, dat de nood van Vlaanderen in de eerste plaats het gevolg is van het verstikken der geestelijke vrijheid, waarvoor de verantwoordelijkheid ligt bij het katholieke klerikalisme, dat overigens samenspannt met de Frans-talige machthebbers.

Een tweede werk dat moet worden vermeld, is een reportage van de journalist A. de Winne, *A travers les Flandres*, in 1902 in het socialistische partijdagblad *Le Peuple* in Brussel gepubliceerd en in 1903 in Gent in vertaling uitgegeven onder de titel *Door arm Vlaanderen*. De Winne hing een beeld op van de toestanden, veroorzaakt door de thuisarbeid in het Oostvlaamse Scheldeland. Zijn reportage maakte ophef en had tot gevolg dat Camille Huysmans en pater Rutten samen de ellende van de thuisarbeiders gingen aanklagen.

In de sociale beweging werd de term *Arm Vlaanderen* vooral gebruikt in de zin van deze reportage. Hij doelde dus op het land van het pauperisme van de negentiende eeuw tot omstreeks de Eerste Wereldoorlog, de tijd van de honger, de grauwe arbeidersbuurten bij de fabrieken, de lotelingen, de strijd om het algemeen stemrecht.

Het meest bekende geschrift over *Arm Vlaanderen* is de aldus genoemde brochure van de jezuiet Dr. D.A. Stracke, ontstaan uit voordrachten.

In 1913 had Strackes voordracht over *Volksslaap en -Ontwaken voor de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding (KVHU)*, veel bijval oogst. Daarin betoogde Stracke dat het Vlaamse volk na de zestiende eeuw in slaap was gevallen. Tussen hoger en lager ontwikkelden ontstond een kloof en het volk werd van zijn beschaving afgesloten. Het moet weer omhoog worden getild,

„door eigen kracht, voor eigen ideaal, dat, Gode zij dank, door en door katholiek is”. Materiële welvaart moest de voorwaarde zijn tot geestelijke en zedelijke wedergeboorte.

Dit thema werd opnieuw behandeld in de voordracht Arm Vlaanderen die pater Stracke op 13 november 1913 te Borgerhout (Antwerpen) hield voor de Katholieke Vlaamsche Wacht. Ook deze voordracht had veel succes. Zij werd in 1914 in brochurevorm uitgegeven.

Stracke begint met schrijvende voorbeelden van het pauperisme. „Om wat te verdienen doen onze Vlaamse mensen de grofste, vuilste, ongezondste arbeid, en dan nog wel op een wijze, die de Vlaamse mensen grof, vuil en ongezond moet maken naar ziel en naar lichaam”. Maar het eigenlijke onderwerp van Stracke is „de zielsarmoede van ons ras”. Om die uit te leggen geeft hij een overzicht van de situatie sedert de stichting van de Belgische staat, waarin onze taal „verstikte” en „met de taal het vaderland der ziel”.

„Er zijn twee bloedeigen dingen, die vele oer-Vlaamse mensen niet kennen: hun taal en hun geschiedenis. (...) En dààrom is dit organisme ziek en lijdend, en dààrom is het rijke Vlaanderen der zozegde leidende standen arm, doodarm, omdat het de innerlijke krachten van zijn wezen niet kent en niet opvoedt, of die krachten versmaadt, en teren wil op vreemde spijs”. Men heeft het volk zijn geschiedenis niet geleerd, omdat de kennis daarvan de Belgische eenheid in gevaar zou kunnen brengen. Stracke wijst erop, dat „wat de Vlamingen vroegen, hun stelselmatig werd geweigerd”. Kregen zij iets, dan was het „uit vrees voor erger”. De onrechtvaardigheden werden zelfs als „een rechtmatige, heilzame toestand” voorgesteld. Wie het verleden kent, zal beseffen „dat het gevaarlijk wordt op die weg voort te gaan, want dat die weg leiden kan tot gevolgen, die nog wat anders zullen verwekken dan tijdelijke ontevredenheid over een onrechtvaardig verkregen, en dus onrechtmatig ontnomen bevoordeligde stelling; dat die weg kan leiden tot onherstelbare rampspoedige gevolgen (...)”.

De auteur heeft het verder over de waarde van het Nederlands en betoogt dat het niet opgaat een „ongegronde tegenstelling uit te vinden tussen Vlaams en katholiek”. – „Welke rechtvaardige eis der natuur werd ooit door een uitgesproken plicht van het geloof geloochend of gedwarsboemd?” Vlaanderen kan zijn vroegere waarde terugvinden en er zijn al tekenen van wederopleving. Maar „alvorens te jubelen” moet nog over „Arm Vlaanderen worden gesproken. „Niet arm, omdat het zo verassepoesterd werd, maar arm omdat het zich zo verassepoesteren liet. Arm Vlaanderen, en waaraan? Arm aan doorzicht en karakter, aan bewustzijn en fierheid, zo zegt het nuchter mensenverstand; arm aan liefde, liefde tot God en liefde tot de naaste, zo zegt mijn priesterhart”. Vlaanderen blijft arm „zolang er Vlamingen zijn uit de burgerstanden, die in de kleinste rechtsverkrachting berusten, en niet voelen dat zij dan een gestolen adelsnaam dragen”; arm ook zolang er geen „Rodenbach-zuster” is ontwaakt, want de vrouwen spelen nog geen rol. Stracke klaagt de „middenklasse” aan, „die staat tussen de hogere verfranste of in alle geval ontvlaamste leiders en het kleine volk dat er geen oordeel op

nahoudt". Zij heeft haar plicht niet gedaan. „Ik ken geen ander ras ter wereld – en ik ken er vele – dat, zoals het onze, uit de diepten van eigen wezen en werken, alleen, moet ophalen het ideaal, waar het naartoe streeft en de kracht, die het schoort op de lange weg van zijn opgaan en lijden". De Vlamingen zijn geworden „tot een kuddevolk onder de beschaaftde rassen van Europa". Zij kunnen niet meer spreken, zij zijn onwetend. „Gebrek aan ontwikkeling baart armoe, en armoe gebrek aan beschaving". Stracke eindigt met een oproep tot liefdewerk" voor dit „verdierlijkt" volk en hij noemt de Vlaamse katholieke beweging een „kruisvaart voor recht en voor deugd".

De voordracht en het geschrift kreger zo'n weerklank, dat velen het begrip Arm Vlaanderen uitsluitend met de naam van de jezuiet gingen verbinden. Stracke vond een groot gehoor door de mengeling van spot, zakelijkheid en bewogenheid. De brochure verscheen in het jaar waarin de Eerste Wereldoorlog losbrandde en vele jonge Vlaamse intellectuelen, op wie Stracke invloed uitoefende, zouden weldra aan het front dieper kennis maken met de armoede van hun volk. „Het is een bittere aanklacht", zegt H. Elias, „waarin de revolve van het activisme smeult".

LITERATUUR: R. Stijns en I. Teirlinck, *Arm Vlaanderen* (1884); - A. de Winne, *Door Arm Vlaanderen* (1903); - D. A. Stracke, *Arm Vlaanderen* (1914); - J. Kuypers, *Bergop* (1957); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, IV (1963); - Th. Oegema van der Wal, *Herman Teirlinck* (1965); - D.A. Stracke, *Verleden en toekomst* (1965); - M. Lamberty, *Arm Vlaanderen*, in *De Vlaamse Opstanding*, I (1971).

GASTON DURNEZ

ARMINIUS, pseudoniem van Herman Bessier